

*Слова пра паход
Ігаравы*

Гісторыя адкрыцця і выдання

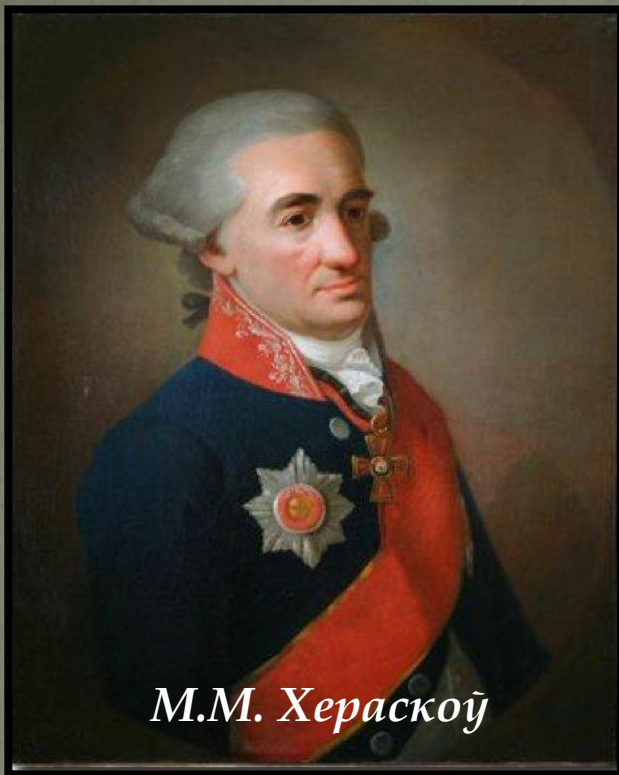
*Граф Аляксей Іванавіч
Мусін-Пушкін
(1744-1817)*

*Рускі дзяржаўны дзеяч, археограф,
гісторык, збіральнік рукапісаў і
рускіх старажытнасцяў.
Член Расійскай акадэміі (1789),
прэзідэнт Акадэміі мастацтваў
(1794-1799), 11-й обер-пракурор
Свяцейшага Сінода (1791-1797),
сапраўдны тайны саветнік (1799).
Стваральнік трох дваранскіх сядзіб
- Ілоўна, Барысаглеб, Пакроўскае-
Валуева. Увёў у навуковы абарот
шэраг найкаштоўнейшых
старажытнарускіх рукапісаў, у
тым ліку «Слова пра паход Ігаравы».*

Спасо-Ярославский монастырь

г. Ярославль. Спасский монастырь. № 10.

М.М. Хераскоў

*Першае, вельмі кароткае
паведамленне пра «Слова пра паход
Ігаравы была зроблена паэтам таго
часу М.М. Херасковым у 1797 г. ў
другім выданні яго паэмы «Уладзімір»*

М.М. Карамзін

*Затым пра «Слова...» больш
падрабязна паведаміў М.М.
Казамзін у кастрычніцкай кнізе за
1797 г. часопіса «Spectateur du
Nord», які выдаваўся ў Гамбургу*

Кацярына II Вялікая
(1729-1796)

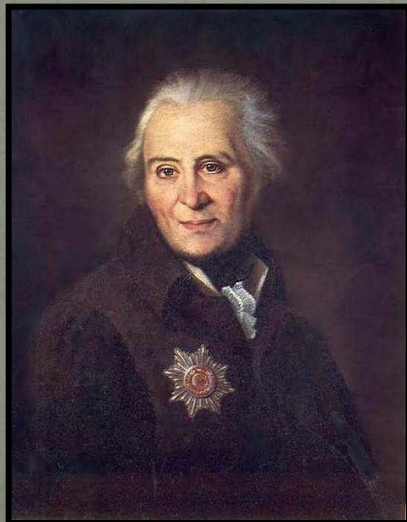
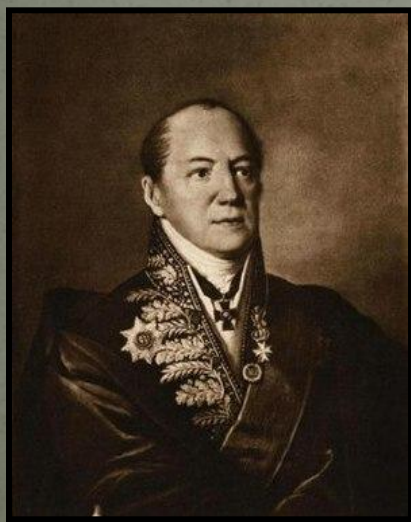
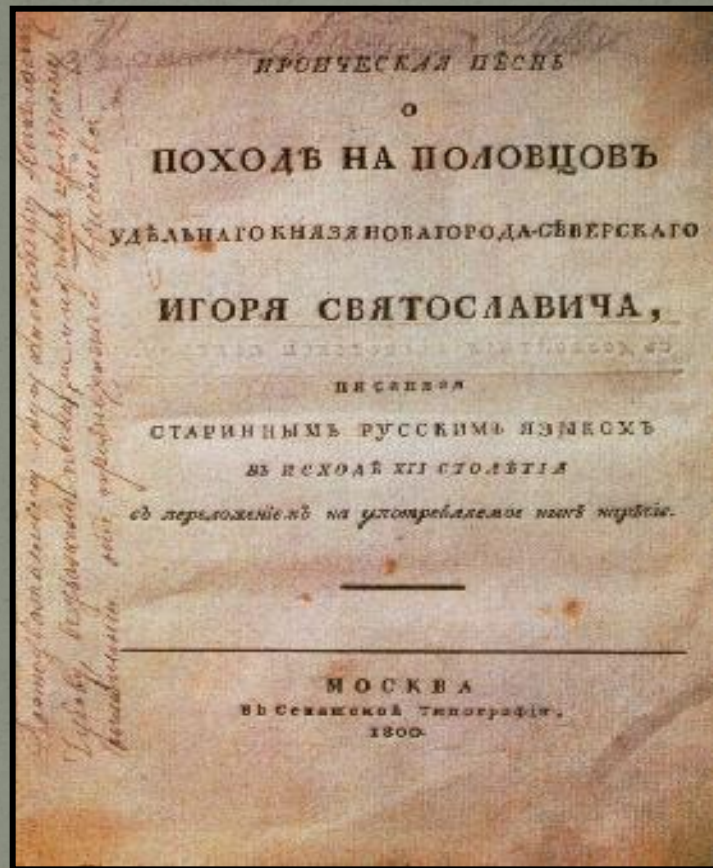
Імператрыца ўсерасійская 1762-1796 гг..

З рукапісу «Слова...» былі зняты копіі,
адна з якіх прызначалася Кацярыне II.
Іменна гэтая копія дайшла да нас.

Слово о полку Игоревѣ
Игоря сына Святъславля
внѣка Ольгова.

Нельпо ли ны бѣшетъ братіе, напати
старыми словеси трѣгннихъ повѣстий
о полку Игоревѣ, Игоря Святъславля?
Напати десятъ пѣсни по былинамъ
сего времени, а не кто замышленію бо-
люю. Болю объ ошчій, аще номъ хо-
таше пѣснь творити, то расте-
кашется мыслию по орещу, сгорымъ
волномъ по земли, шитимъ орломъ
поод облаки. Полнашеть объ рѣкъ
першыхъ времени зовиць. Тогда
пѣщашеть 10^{ти} соколовъ на стадо
лебедей. Который дотегаше та
предъ пѣснь полше, старымъ Яро-
славомъ, храбрымъ Мстиславомъ, иже
заргъза Редюю предъ полки Косо-
слики, красномъ Романомъ Святъ-
славляемъ. Болю же братіе не 10^{ти}
соколовъ на стадо лебедей пѣщаше,
не стая ошчія прѣсты на дига
стрѣни вышладаше; онде сами
Князема славо ропотахо. По-
некъ же братіе повѣстє сію отъ
старого Владимира до ныльшнѣго
Игоря. Иже истякнѣ змѣ крѣпостий
своею, и поостри сердца своєю

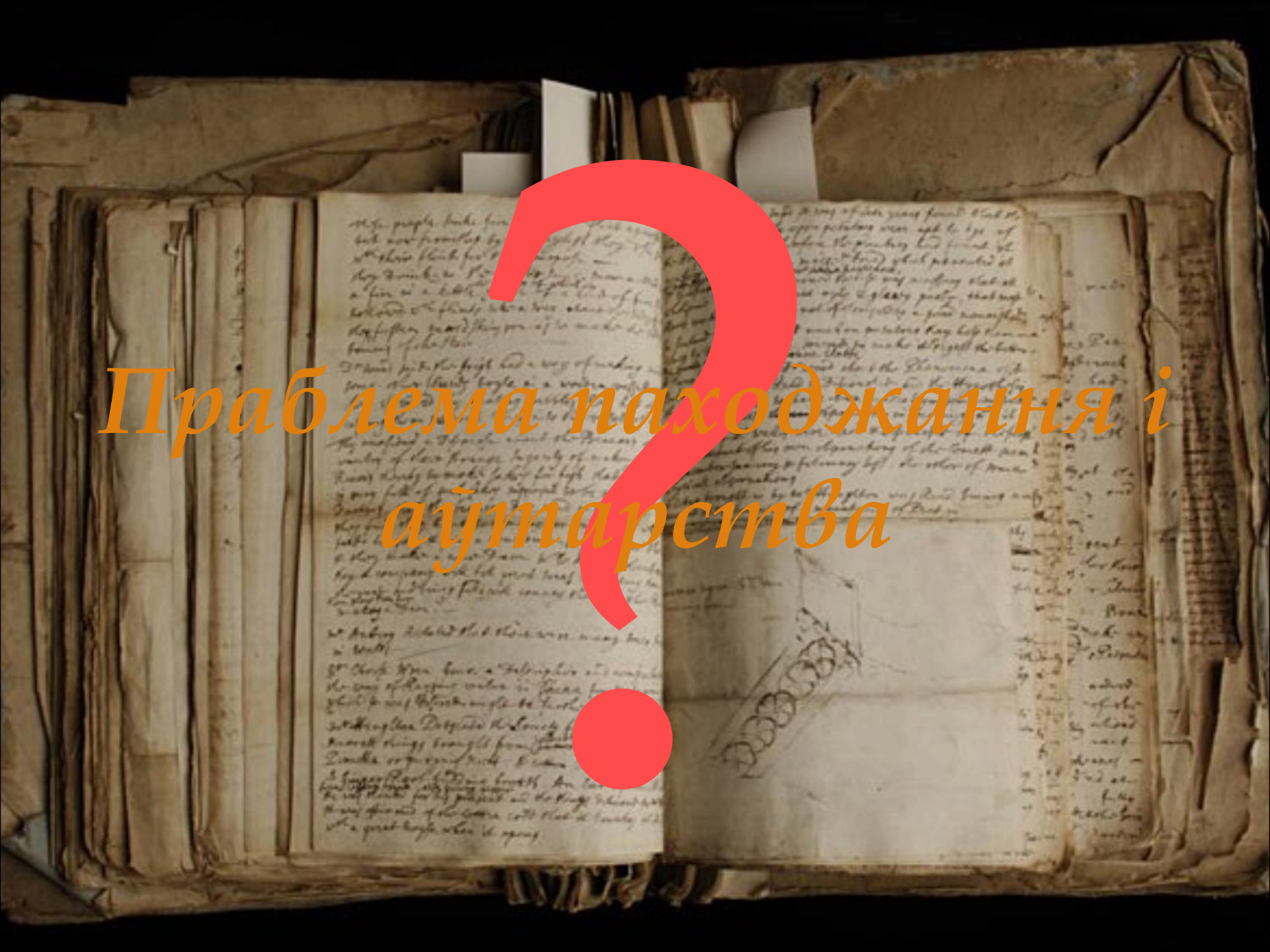
У 1800 г. «Слова...» было выдана А.И. Мусиным Пушкиным у супрацоўніцтве з А.Ф. Малиноўскім, М.М. Бантышам-Каменскім і М.М. Карамзіным.

У 1812 г. зборнік, які ўключаў «Слова...», сгарэў у маскоўскім пажары ў доме А.И. Мусіна-Пушкіна на Разгуляі.

Проблема паходжання і аўтарства

Пасля знікнення зборніка пачалі збірацца звесткі пра яго і удакладняцца час напісання.

А.І. Мусін-Пушкін: «Песнь Игорева писана на лощеной бумаге в конце летописи довольно чистым письмом. По почерку письма и по бумаге должно отнести оную переписку к концу XIV, или к началу XV века».

Філалагічны і палеаграфічны аналізы копіі сведчаць, што загінуўшы рукапіс адносіцца да XVI ст. і аддалены ад арыгінала больш чым на 300 год. Таму адразу пасля выдання помніка ўзніклі сумненні ў яго старажытнасці.

Хоць і няма поўнага аднадушша сярод даследчыкаў, пераважная большасць рускага і савецкага мовазнаўства ўсё ж такі прызналі старажытнасць помніка і датавалі і датуюць яго XII ст. (1185-1188 гг.)

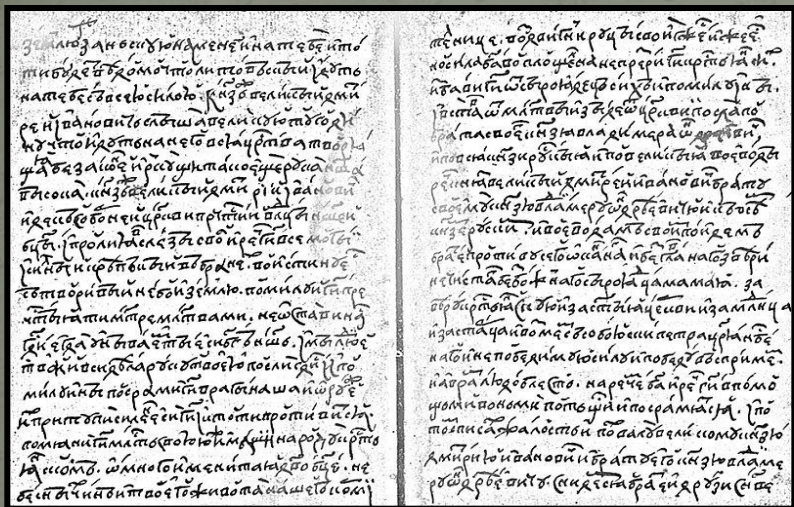

*Дзмітрый Сяргеевіч
Ліхачоў
(1906-1999)*

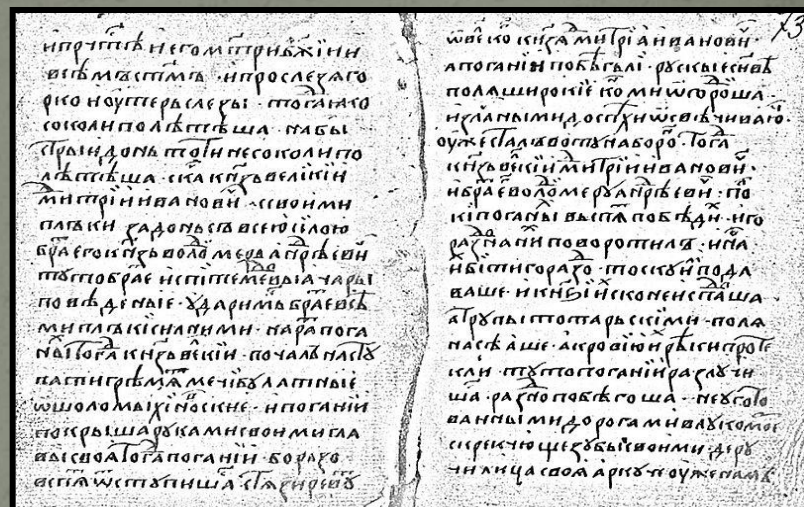
*Савецкі і расійскі філолаг,
мастацтвазнаўца, сцэнарыст,
акадэмік РАН.*

*Ўнёс значны ўклад у развіццё
вывучэння старажытнарускай
літаратуры. Яго пры
належаць адны з лепшых
даследаванняў па такіх
літаратурных помніках, як
«Аповесць мінулых гадоў»,
«Слова пра паход Ігаравы»,
«Маленне Данііла Заточніка» і
інш. Пераклаў «Слова...» на
рускую мову.*

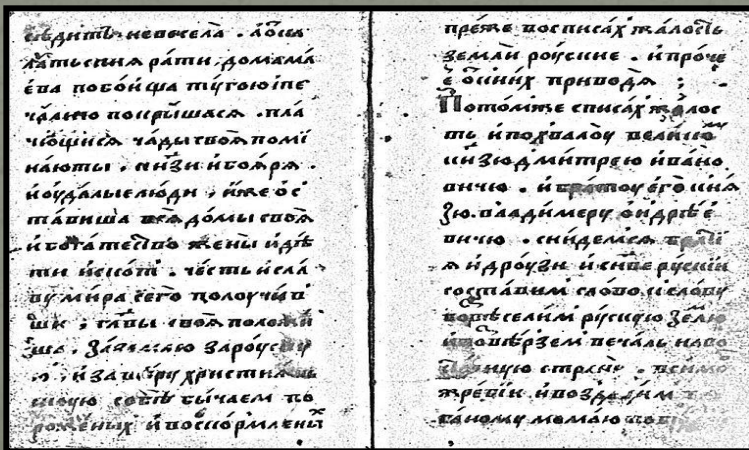
У 1852 г. была адкрыта «Задоншчына», якая з'яўлялася відавочным перайманнем «Слова...», узнікшым у XV ст. Яна распаўядала аб Кулікоўскай бітве 1380 г. у вобразах і выразах. Адсюль стала відавочна, што «Слова...» узнікла раней, да «Задоншчыны», да XV ст.

1-ы гістарычны спіс

2-гі гістарычны спіс

спіс Ундольскага

*Андрэ Мазон
(1881-1967)*

*Французскі славіст, прафесар,
член Акадэміі надпісаў.*

*Добра вядома скептычная пазіцыя А.
Мазона адносна «Слова...».*

*Сутнасць яго канцэпцыі ў
наступным: «Не «Задоншчына»
пераймае «Слова...», а «Слова...» –
«Задоншчыну». Грунтуючыся на
даследаванні «Задоншчыны» Я.
Фрчэка, А. Мазон лічыў, што існуе
дзе рэдакцыі «Задоншчыны».*

*Старажытная рэдакцыя
«Задоншчыны», згодна ім,
прадстаўлена Кірыла-Белазерскім
спісам канца XV ст., які астатнія
даследчыкі лічаць дэфектным,
пазбаўленым канца. Усе астатнія
спісы, згодна Я. Фрчэку і А. Мазону,
прадстаўляюць больш позні тэкст
«Задоншчыны» - дапоўнены. Больш
позняе паходжанне «Слова...» (XVIII
ст.) даказваецца тым, што
«Слова...» бліжэй да больш позняй,
другой рэдакцыі, а не да першай.*

Як і шмат іншых арыгінальных помнікаў даўняга пісьменства, «Слова пра паход Ігаравы» – твор нананімны. У адзіным вядомым яго спісе, які быў пскоўскага або наўгародскага паходжання, імя аўтара паэмы не пазначана.

Сама тэма, пакладзеная ў аснову гэтай паэмы, яе змест, галоўныя героі і характар выкладу, вялікі гістарычна-палітычны досвед аўтара, шмат якія рэаліі і дэталі твора выразна паказваюць, што «Слова...» ўзнікла ў княскім асяроддзі. Яно створана калі не прыдворным, у вузкім значэнні гэтага слова, то вельмі прыбліжаным да княскага двара, цесна звязаным з князямі Ігарам і Святаславам чалавекам.

За два стагоддзі, што мінулі з часу навуковага адкрыцця гэтай паэмы, выказваліся самыя розныя думкі, меркаванні, версіі наконт яе аўтара, яго паходжання, сацыяльнага стану. Рабіліся таксама спробы атаясамліваць яго з канкрэтнымі гістарычнымі асобамі XII ст. Аўтарства «Слова...» прыпісвалі легендарнаму спеваку Мітусу, кіеўскаму баярыну Пятру Барыславічу, роднаму брату Яраслаўны галіцкаму князю Уладзіміру Яраславічу, самому князю Ігару, жонцы кіеўскага князя Святаслава Марыі Васількаўне, Кірылу Тураўскаму і інш. Аднак амаль усе гэтыя спробы вельмі адвольныя і слаба абгрунтаваныя.

та прии по перстни л е с т ы м пр
п е з ы . п о д л е н . ш н и ж е м е п а д ю
т а . с п л е т а е . и р д и н д е с н а я . г л а
п о м и в с е . г л а в а ш а . м о . в п а и н .
г и г е м а ш а . и ж е ш т а з ы ш б р д и
в и н с е в ь . ц р и с о в д а в у т с т у ю . б а л
к о с л о в и ш б р ж т и в а л i s н i a . с о в о
к с у п н и с о в л о р а в ь с о в о i . ѿ . в м i
д е в о с д а н с я с т в ь . и л ы с л и н о
п а д а в с т и . ѿ с i . о в e d n o
м и р о с d n o м о л и с а . о с в ы ш i s t e m i
o s t i m a x p a m e s e . o a p x i c i i s e m a ш e
ѿ . с о щ ь с т в а . з а с т у п и с т в ь
и г р е в ы в а н н i a . ѿ a d s e d s u e i
o l g o b e p n o v e l i k o . o p o c a в i t i
и п o i c o p i . o r a в e б и i . ѿ . ѿ . п i n ь
ш б р d i a i o ш i c a d p y d r a . п o d a t i i
и m a t d o v a m e k a i c p o d a . o i z b a
в и t i n a . z a c t y n i s e n n o m i d
п р i y o t i t y o . z e z a d r a в e n o v o b r
и n z i o . п о . г л а . z a m l i t v o y c t ы ш
t p o . c л а . ѿ . c t i n e n a i o c v o i a i b e s a .

Д а с л е д в а н н е м о в ы
п о м н и к а

15.
п о . в о н е с ы и n a i c p t ь : с л а . и n a i .
п a d e k a z e c t y n i i c a i p p i e в e ж i c i e .
т а . г и п o m и л y . ѿ . c л a c o m p o m a ш i
в e . г i n e c x e в e m a ш a . m a t i v a m i
п р i t ы i a . в л y c a n a ш e a e b i i n i p n o
d o v i m p r i a . и c t ы i n b n ы e n l a .
в e c t a o t n ы i . t i m a g o i c л a v a c o
п p o k a . и c p a t i n . i c p a t a c t a .
ѿ . c t ы c л a t ы m ы . и p e s e a . n e
e p o n i t a . ѿ . ѿ . c p i t i n o
и b a o c t a i o y c ы n a ш i . и a c e c t ы
t b o i . и ж e m a t i v a m i . c t i c i e n
n o m i . c o m o r a в e c t o c t a . ѿ .
n o v o b r i a o . ж e n a ц e g o . и c a
c t o n e в e c t a i o c y c t e i o . ш b р ж e
и n o t o ж e n o i o . ѿ . п o d a n i i m a g i
т e л e c n o c z p a в i e . и d i ш e в n o c
c i n n e . и в e d b l a g a t a v a ж i v o c t e n
п o d a n i e k e n g i . т e л e c n o c z p a в i e
c в e p ш i n t i n a ж i c t i n e i . t i t o n e
c i c в e p n o . и c t e z a z o p n o . и b л g o
o y t o t i n t e e v ь . z a п o в e d e t b o i

«Слова...» з'яўляецца сапраўды народным творам. Як ні адзін з іншых старажытнарускіх мастацкіх твораў, ён вызначаецца надзвычайнай вобразнасцю мовы. Гэта вобразнасць ствараецца дзякуючы мастацкаму выкарыстанню разнастайных моўна-выяўленчых сродкаў. Так, вельмі багаты слоўнік помніка. Ён ахоплівае шматлікія пласты лексікі старажытнаруускай літаратурнай мовы, ад слоў агульнаўжывальных да ваеннай і сельскагаспадарчай тэрміналогіі, і ў адрозненне ад лексікі твораў царкоўна-рэлігійнай літаратуры носіць ярка выражаны «прадметны» і «дзеісны» характар.

Вельмі часта сустракаюцца ў помніку яркія, вобразныя:

- ❖ **эпітэты: *единъ же изрони жемчюжну душу из храбра тѣла;***
- ❖ **параўнанні: *сами скачють акы сѣрыи вльци в полѣ;***
- ❖ **метафары: *крававыя зори свѣтъ повѣдаютъ.***

Шырока выкарыстоўваецца ў помніку простая мова з яе разнастайнай інтанацыяй і звароткамі, клічныя сказы, рытарычныя запытанні і іншыя мастацкія сродкі.

Крыніцай гэтых моўна-выяўленчых сродкаў служыла праважна вусная народная творчасць. Традыцыйнымі для фальклору з'яўляюцца надзвычай пашыраныя ў «Слове...» эпітэты з прыналежнымі да іх назоўнікамі:

шызы арол, сіне мора, стрэлы калёныя, чыстае поле, чорны воран

З народнай паэзіі браліся многія метафары, параўнанні, таўталагічныя выразы.

Разам з гэтым аўтар «Слова...» карыстаўся і кніжна-славянскімі сродкамі. Кніжна-літаратурнае паходжанне, напрыклад, выяўляюць такія фразеалагізмы, як:

**истягну умь крѣпостию своею и поостри сердца своего
мужествомъ, наплънися ратного духа;
храбрая мысль носить вашь умь на дѣло.**

Своеасаблівым у «Слове...» з'яўляецца суадноснае выкарыстанне поўнагалосных і няпоўнагалоснымі формаў. У звычайным канкрэтным значэнні аўтар ужыў поўнагалосныя варыянты, а ў метафарычных фразях ужываў няпоўнагалосныя формы. Паралельнае выкарыстанне такіх форм у адным сказе стварала адметную рытміка-мелодычную арганізацыю слова. Няпоўнагалосныя стараславянскія часта ўжываліся як эпітэты. Сустракаюцца славянскія і ў якасці настаянных эпітэтаў - зноў-такі як своеасаблівы мастацкі элемент:

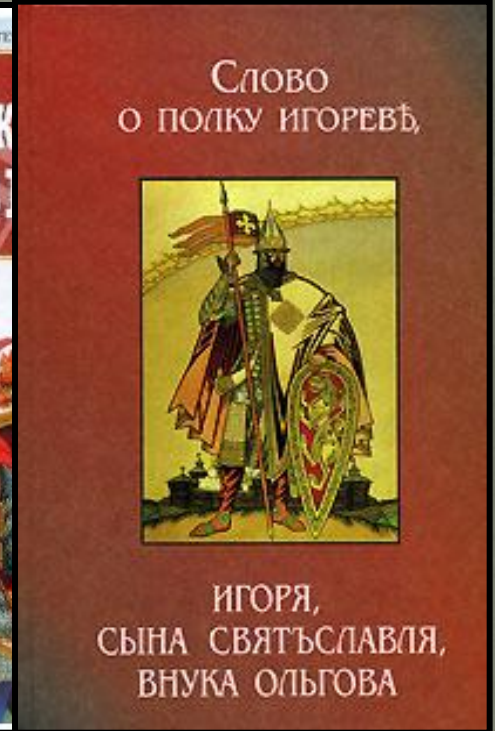
златъ столъ, златъ стремянь, злато ожерелие, сребряно оружие

Почнемъ же, братие, повѣсть сию отъ стараго Владимира до
нынѣшняго Игоря, иже истягну умъ¹¹ крѣпостию своею и поостри
сердца своего мужествомъ, наплънився ратнаго духа, наведе
своя храбрыя плѣкы на землю Половѣцькую за землю Руськую.

Тогда Игорь възрѣ на свѣтлое солнце и видѣ отъ него
тьмою вся своя воя прикрыты. И рече Игорь къ дружинѣ
своей: „Братие и дружино! луцежъ бы потяту быти, неже
полонену быти; а всядемъ, братие, на свои бързые¹² комони,
да позримъ синего Дону“. Спаль¹³ князю умъ¹¹ по хоти¹⁴
и жалость ему знамение заступи искусити Дону великаго.
„Хошу бо, рече, копие приломити конецъ поля Половецкаго;
съ вами, Русици, хошу главу свою приложити, а любо испити
шеломомъ Дону“.

*Ужо гэты невялічкі ўрываак дае пэўнае ўяўленне аб тым, як
арганічна спалучаюцца ў «Слове...» вусна-паэтычныя сродкі з
кніжна-славянскімі.*

Пераклад на тры мовы

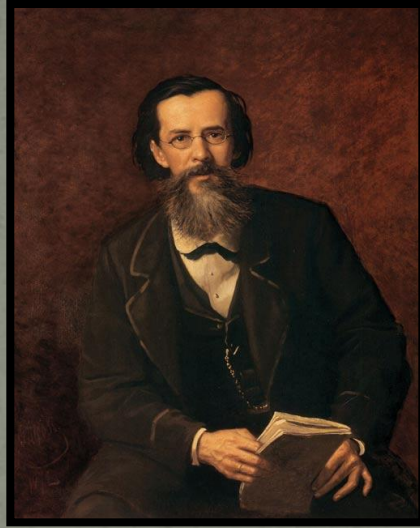

«Слова пра паход Ігаравы» было перакладзена на большасць заходнееўрапейскіх моў: французскую, англійскую, нямецкую, галандскую, дацкую, вянгерскую, італьянскую, і на ўсе славянскія: чэшскую, балгарскую, славенскую, сербскую. Асабліва шмат перакладаў зроблена на беларускую, рускую і ўкраінскую мовы.

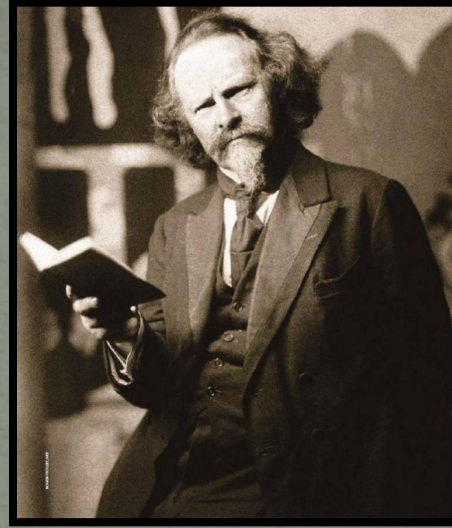
На рускую мову паэму пераклалі В. А. Жукоўскі, А.М. Майкоў, К. Д. Бальмонт, М.А. Забалоцкі, Я.А. Еўтушэнка іні. У.У. Набокаў пераклаў паэму на англійскую мову.

*В.А. Жукоўскі
(1783-1852)*

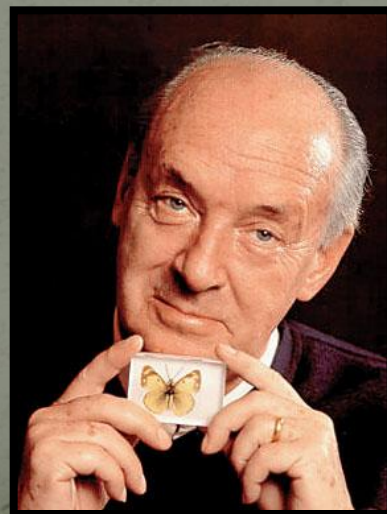
*А.М. Майкоў
(1821-1897)*

*К.Д. Бальмонт
(1867-1942)*

*М.А. Забалоцкі
(1903-1958)*

*У.У. Набокаў
(1899-1977)*

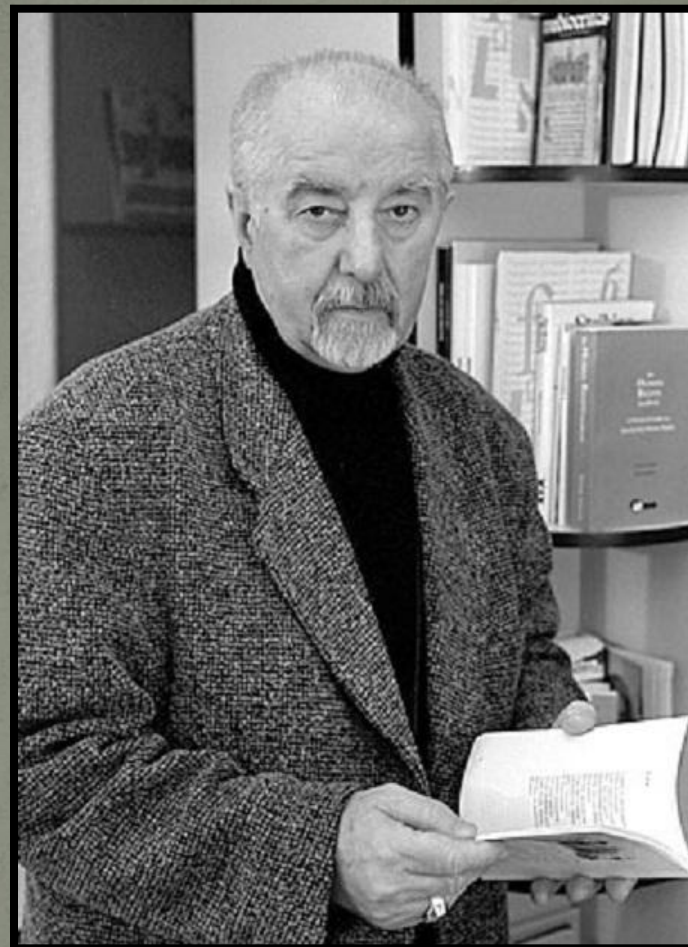

*Я.А. Еўтушэнка
нар. 1932*

Самымі лепшымі перакладамі на беларускую мову лічацца пераклады Я. Купалы (1921 г.) – арыгінальны і свабодны і Р. Барадуліна (1984-1985 гг.) – дакладны і паэтычны.

*Янка Купала
(1882-1942)*

*Рыгор Барадулін
(нар. 1935 г.)*

*«Паэма пра Ігара заўсёды будзе
народнай і актуальнай»*

А.Міцкевіч